

Daphne

ÅRGÅNG 30:1 2019

Daphne

Utkommer med minst 2 nummer per år och ges ut av Botaniska Sällskapet i Stockholm i samarbete med Upplands Botaniska Förening.

REDAKTION nr. 1 2019

Redaktör Ingvar Sundh

070-383 30 63

ingvar.sundh@telia.com

Teknisk redaktör Lena Eliasson

070-651 25 27

lena@grafiskaspranget.se

PRENUMERATIONER

Daphne ingår i årsavgiften till resp. förening. Separata prenumerationer kostar 200 kr (2019) och administreras av Botaniska Sällskapet.

BOTANISKA SÄLLSKAPET I STOCKHOLM

c/o Henry Gudmundson

Önskegången 71

135 54 Tyresö

info@bsis.org

Hemsida: www.bsis.org

Twitter: @BSIABD

Plusgiro: 196094-7

Ordinarie medlemsavgift 2019: 200 kr

UPPLANDS BOTANISKA FÖRENING

c/o ArtDatabanken SLU

Box 7007

750 07 Uppsala

upplands.botaniska.forening@gmail.com

Hemsida: upplandsbotaniska.se

Plusgiro: 327956-9

Medlemsavgift 2019: 120 kr

Adressändringar meddelas resp. förening via post eller e-post.

Vill du ha löpande information via e-post? Meddela då din e-postadress till resp. förening.

Årgång 30 nr. 1 2019

ISSN 1101-5527

Wikströms Tryckeri AB, Uppsala

Bidrag till *Daphne* mottages tacksamt!

Manus skickas till daphne@bsis.org

Instruktion till författare

Börja alltid manuskriptet med titeln på artikeln följt av namn på författaren/författarna. Artiklar som är längre än en Daphne-sida bör delas upp i stycken med underrubriker. Vetenskapligt namn ska anges för varje art första gången den nämns i den löpande texten, men om texten kan upplevas svårläst på grund av många artnamn kan de vetenskapliga namnen istället samlas i en separat lista. I slutet av artikeln ska eventuell citerad litteratur samlas under rubriken "Litteratur". Gör eventuella tabeller eller uppställningar med hjälp av tabulatorer (ej mellanslag) mellan kolumner. Vi ser gärna att artiklarna illustreras. Har du problem med lämplig illustration, ta kontakt med redaktionen i god tid så kan vi säkert hjälpa till.

Vi ser gärna att du skriver manuskript på dator i något ordbehandlingsprogram. Kontakta redaktionen om du inte kan leverera materialet i digital form. Det redaktionella arbetet underlättas betydligt om vi får filen med manuskriptet via e-post eller USB-minne. Manuskript kan vara korta eller långa. Planerar du ett manuskript på mer än tio sidor – tag kontakt med redaktionen i god tid! Författare ska tillåta att Daphne läggs ut på BSISs och UBFs hemsidor. Har du några frågor är du välkommen att höra av dig till redaktionen.

Orföranden har ordet:

Levande historia!

MAN KAN GILLA växter av många olika skäl: de är vackra, de kan smaka eller dofta gott (eller illa) och vara nyttiga på andra sätt (som föda, krydda, medicin, tillverkningsmaterial, färgämnen), de bär bud om årstidernas växlingar eller är bara roliga att lära känna och "kryssa". Personligen finns nog mitt största intresse för växterna i florans föränderlighet, variation och orsakerna bakom, samt hur växterna fungerar i relation till andra organismer och till tid och rum – och inte minst vad de kan berätta om en plats. I den långa artikel som Mariette och Jan Thomas här presenterar lyfts ytterligare en aspekt hos florans förmåga att berätta om tider som flytt, om hur en arts upptäckt gick till och varför platsen är viktig att bevara. Dessa platser är värdefulla inte bara vetenskapshistoriskt och "sevärdhetsmässigt", utan även direkt vetenskapligt.

Det är bra att vi botanister samt myndigheter, markägare, boende och de som sysslar med skötsel och exploatering får upp ögonen för dessa "nya" skyddsvärden och förhoppningsvis börjar inlemma dem i den ordinarie hänsynen, utöver den för fornlämningar, skyddsvärda arter och naturtyper.

Dags att pranta in nya, speciella växtlokaler i minnet (fast de finns ju även i Artportalen) och kika på växterna genom vetenskapshistoriens lupp!

Sebastian

FOTO: Ulf Belke

Sebastian Sundberg
ordförande UBF

Upplands
Botaniska Förening

Notis från redaktören (juni 2020)

Innevarande *Daphne*-häfte, nr. 1 2019, är av olika orsaker rejält försenat. Egentligen skulle det ha nått medlemmarna av BSIS och UBF för ungefär ett år sedan. Att vi nu slutfört och distribuerat såväl denna utgåva som det likaledes försenade häftet nr. 2 2018 innebär att vi nu är ikapp den ordinarie utgivningen av *Daphne*!

Linnénätet i Södermanland, Uppland och Östergötland

MARIETTE MANKTELOW OCH
JAN THOMAS JOHANSSON

Hässleklocka *Campanula latifolia*, Bräcke ängar, Dalsland. FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

VÅRA FORNLÄMMNINGAR OCH historiska urkunder är objekt som vi på goda grunder anser förtjäna lagligt skydd, något som känns närmast självklart för de flesta av oss. Som kunskapskällor till det förflutna är tre andra företeelser dock minst lika viktiga.

- *Språken* utvecklas och förändras fortlöpande och många anser rentav att språken förflackas i nutiden.
- *Ortnamnen och marknamnen* lever kvar på vägskyltar och kartor som minnen från det förflutna. Visserligen är många av dessa tryckta platsnamn förvanskade av lantmätare, kartritare och andra uttolkare, men de finns där likväl och många går att tolka med hjälp av historiska källor.
- *Växterna och växtnamnen*. Växterna förflyttar sig inte. Antingen finns de på sina växtplatser eller också har de försvunnit. Överraskande många har dock lyckats hålla sig kvar på samma ställen genom århundradena. De har mot alla odds överlevt genomgripande förändringar i samband med skiftena inom jordbruk, omställningar inom skogsbruk, utdikningar, tätortsexpansioner och andra former av exploatering. De står kvar och vittnar om det äldre bondelandskapet eller andra försvunna miljöer. Men i vår tid dör dessa vittnen bort med en aldrig förut skådad hastighet. Och tillsammans med växterna själva förflyktigas även kunskapen om de gamla folkliga växtnamnen, som i sig också är viktiga fornminnen.

Vi har nyligen startat ett riksomfattande försök att hejda försvinnandet av åtminstone en del av äldre, vetenskapshistoriskt värdefulla växtplatser. Detta försök har vi döpt till Linnénätet och namnet har vi valt på grund av att Carl von Linné alltjämt är en internationell symbol för det svenska naturvetenskapliga arvet. Linné hade en djup förståelse för växternas och kulturens ömsesidiga beroende och det är ytterligare en anledning till att vi har honom som ledstjärna och föredöme.

Vad innebär Linnénätet?

Linnénätet är ett nationellt projekt för att bevara äldre växtplatser, där växterna lever kvar ända sedan den tid då de först upptäcktes på dessa lokaler. För att projektet inte ska bli alltför omfattande, begränsar vi oss till växtlokaler från tiden före 1850-talet. Ju större antal växtplatser som tas med, desto större blir även arbetet med att skydda och vårda dem, så

det är en avvägningsfråga. Lokalerna ska vara dokumenterade genom publicerade eller opublicerade skrivna källor och/eller herbariematerial och förekomsterna ska ha en dokumenterad eller trolig kontinuitet. Arterna får alltså inte ha dött ut och sedan återintroducerats från en annan lokal.

Ramar för växtlokaler som bör bevaras

Typlokaler och platser för första svenska fynd

Typlokaler är de internationellt sett viktigaste växtplatserna. En typlokal är den plats där typmaterialet för ett taxon (art, underart, varietet etc.) samlades in och detta material ligger till grund för definitionen av detta taxon. Sådana förekomster har därför ett stort vetenskapligt värde. Om det insamlade typmaterialet går förlorat, vilket tyvärr händer, så ska man kunna hämta nytt material från typlokalen. Fortfarande finns ett antal sådana typlokaler kvar i vårt land. Vi anser att Sverige liksom andra länder har ett internationellt ansvar för att bevara sina typlokaler. Även platser där man har gjort det första fyndet för Sverige eller för en region har stort intresse. Ofta sammanfaller detta kulturhistoriska intresse med bevarandet av den biologiska mångfalden. Det stora flertalet äldre växtlokaler är sedan länge förstörda eller också har arterna dött ut av andra skäl. När man började granska område efter område i samband med de nya landskapsinventeringarna, stod det dock klart att överraskande många av de äldre växtplatserna fanns kvar. Landskapsfloraprojekten har även fördjupat våra kunskaper om dessa lokaler och de hot som finns gentemot dem. Flera växtplatser som var kända redan under 1500-, 1600- och 1700-talen kan faktiskt ännu återfinnas och från 1800-talet är många bevarade. Vi tycker att även sådana växtlokaler bör skyddas, dock med något lägre prioritet än typlokaler. Våra dagars Floraväxteri och kulturmiljövård har gett oss nytt hopp om att åtminstone en del av dessa historiska växtplatser ska kunna bevaras för framtiden.

Lokalerna ska vara dokumenterade genom skriftliga källor eller herbariematerial

Det är viktigt att växtlokalerna är väl dokumenterade. Typlokaler är vanligtvis förbundna tidigast med 1700-talet, eftersom arternas vetenskapliga namn aldrig hämtas från äldre litteratur än Linnés *Species Plantarum* från 1753. Källorna återfinns ofta i publikationer, men äldre artbeskrivningar i stil med Linnés saknar ofta typ- och herbariematerial, eftersom man på den tiden inte hade kommit överens om något regelverk för växtbeskrivningar. Källan till växtlokalerna kan då finnas i opublicerat material. Beträffande de första fynden för Sverige eller en region kan det även vara fråga om tidigare lokaluppgifter från 1500- och 1600-talen. Det är dock ofta svårt eller omöjligt att säkert identifiera äldre lokaluppgifter, men några platser är så preciserade att de går att återfinna. Det kan också ibland vara svårt att bedöma vilken art som avses vid användningen av prelinneanska namn.

Förekomsterna ska ha en dokumenterad kontinuitet

Det är svårt att bevisa att en växt har funnits på samma ställe i flera århundraden. Om växtlokalen har besökts och dokumenterats skriftligt eller genom upprepade herbarieinsamlingar, ökar dock sannolikheten

för att den har en kontinuitet sedan tiden för den ursprungliga dokumentationen. Kontinuiteten hos en växtlokal får bedömas från fall till fall.

Den genetiska uppsättningen får inte ha förändrats radikalt

Det är naturligt att en population ändrar sin genetiska uppsättning över tid, men det sker i regel mycket långsamt över några hundra år eller längre. En inplantering av främmande individ kan emellertid radikalt ändra den genetiska uppsättningen. För att omfattas av Linnénätet bör inplanterade individ komma från en plats så nära den ursprungliga lokalen att de kan räknas till samma population, det vill säga vara genetiskt lika. Även detta måste bedömas från fall till fall, eftersom växtpopulationers geografiska genflöden varierar mellan olika arter.

Under de senaste decennierna har ett allvarligt hot mot historiska populationer uppkommit. Det gäller den omfattande inplantering och insådd av svenska vilda arter som sker i tätbebyggda områden och längs vägar. Företag som har specialiserat sig på att förmedla växter till sådan nyplantering och nysådd använde tidigare delvis utländskt växtmaterial. Numera används visserligen till stor del svenskt material, men bara undantagsvis från närbelägna populationer (Vegtech, personlig information). Problemet här är att det införda, genetiskt främmande växtmaterialet ofta inte dokumenterats, men överlever och sprider sig.

Prioriteringsordning för växtplatser i Linnénätet

Resurserna för bevarande av biologisk mångfald är begränsade och därför måste det göras prioriteringar bland de objekt som berörs av Linnénätet. Vi föreslår således följande tre prioriteringsklasser.

1. Främst prioriteras typlokaler samt andra platser och områden av stort internationellt vetenskapligt värde, t.ex. primärfynd som har gjorts av Linné. För arter och andra taxa som saknar typmaterial eller där typmaterialet har gått förlorat är t.ex. områdena för Linnés exkursioner kring Uppsala, *Herbationes Upsalienses* (Linnæus 1753, Berg & Uggla 1952, Manktelow 2008), av största vikt att bevara.
2. I den näst högsta prioritetssklassen återfinns växtplatser som representerar det första fyndet i Sverige av en art, som är känd från andra delar av världen.
3. I den tredje prioritetssklassen har vi placerat övriga växtlokaler funna (med några undantag) före 1850-talet. Detta är naturligtvis den mest omfattande kategorin och därför måste man även prioritera inom denna. Man kan säga att ju äldre förekomsten är desto högre bör den prioriteras. Av särskilt stort värde är även primärfyndet för en region av en art som redan är känd från andra delar av Sverige. Förekomster av arter som uppvisar en minskande trend i landet som helhet bör också prioriteras högt inom denna klass. Många av dessa arter är föremål för Floraväxteri och vissa av lokalerna är skyddade enligt lag.

Arter som bör prioriteras bort

Det är viktigt att i detta sammanhang klargöra vilka växtlokaler som inte kan anses höra hemma i Linnénätet och som alltså bör prioriteras bort.

1. Växtlokaler för arter som är allmänna eller tämligen allmänna – och i vissa fall rentav expanderar – i Sverige. Typlokaler för sådana arter eller underarter bör givetvis prioriteras i den högsta klassen.
2. Växtlokaler för arter där identifieringen är osäker. I många fall var den taxonomiska uppfattningen i äldre tider annorlunda än i våra dagar och det kan därför vara omöjligt att säkert avgöra vilken art som avses. Här är herbariematerial helt avgörande.
3. Förekomster som inte någotsånär kan preciseras geografiskt. I de äldre publikationerna är lokaluppgifterna ofta ospecificerade beträffande den geografiska avgränsningen. Om vi ska kunna infoga sådana växtplatser i Linnénätet, måste vi definiera dessa gränser och det blir då ofta en subjektiv bedömning. En numera vanlig definition av lokal är att växtpopulationerna inte ska befinna sig mer än 300 m från varandra. Är avståndet större, betraktas alltså förekomsterna som olika lokaler. För vissa arter skulle man kunna lösa problemet genom att utvidga lokalbegreppet till någon kilometer eller ännu mera. För många äldre noteringar av arter anges inte ens ungefärliga växtplatser, men för andra kan uppgifter på herbarieark ge ledning.

Att dra gränslinjer mellan sådana arter som bör tas med i Linnénätet och sådana som kan uteslutas måste dock bli föremål för subjektiv bedömning.

Hur är Linnénätet tänkt att fungera?

En stor del av de förekomster som blir aktuella för Linnénätet står redan under skydd och övervakning, ibland genom välskötta reservat men ofta genom det nationella Floraväxteriet. Denna verksamhet koncentrerar sig emellertid på arter som är rödlistade nationellt och/eller genom EU-direktiv, medan många av dem som omfattas av Linnénätet inte finns med på rödlistan. Växtplatsen kan dock ha ett betydande vetenskapligt, lärdomshistoriskt eller på annat sätt kulturhistoriskt värde. Det kan exempelvis vara växtlokaler som nämns i Linnés landskapsresor, hans exkursionsprotokoll eller i andra av hans publikationer. Sådana platser är ofta uppmärksammade internationellt och vissa av dem lockar turister. Det är således inte en slump att vi har valt namnet Linnénätet för detta projekt. Många av växtplatserna är samtidigt de sista vittnesbörden om ett numera försvunnet odlingslandskap. Dessutom kan en lokal betraktas som minnesmärke över en mycket känd forskare eller annan person, förutom Linné även exempelvis Anders Jahan Retzius, Göran Wahlenberg, Lars Levi Læstadius eller Elias Fries.

Ett särskilt problem är förknippat med de värdefulla förekomster som inte omfattas av vare sig artskydd, Floraväxteri, Natura 2000-bestämmelser, reservat eller andra officiella aktiviteter och regelverk. Man skulle kunna bilda regionala eller lokala nätverk som tillsammans försöker bevara sådana historiska växtplatser som inte omfattas av något dylikt officiellt program. Några av de viktigaste av dessa lokaler kan kanske i framtiden rentav få lagligt skydd och officiell

Grusviva *Androsace septentrionalis*, Löten, Munsö, Uppland. FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

vård. Därför är det viktigt att även myndigheter och politiker engageras i Linnénätet. Författarna tar tacksamt emot förslag från regionala botanister om hur ett sådant nätverk skulle kunna se ut.

Det har under diskussioner med floristiskt intresserade personer visat sig att utplantering av uppodlade växter är en mycket kontroversiell fråga. När det gäller denna del av problemkomplexet, måste vi således försöka nå lämpliga överenskomelser och kompromisser. Vi har flera exempel på att man under många år förgäves har försökt att rädda en art på sin ursprungliga lokal. Är det då rätt eller fel att ta frön eller sticklingar från de sista exemplaren på lokalen innan de har dött ut helt, odla upp dem *ex situ* i trädgård eller växthus och sedan plantera dem antingen på ursprungslokalen eller på helt nya platser med lämpliga miljöförhållanden? I sådana fall kan man eftersträva att om möjligt återställa den ursprungliga lokalen, när man har fått ökade resurser och kunskaper, och därefter återintroducera arten.

Det är inte vår avsikt att skapa omfattande merarbete åt alla duktiga floraväktare och inventerare i vårt land. Åtskilliga av Linnénätets arter omfattas av Floraväktariet. Insatserna måste stå i paritet med tillgängliga resurser och det är därför som vi har delat in de aktuella arterna i prioritetsklasser. Den nödvändiga insatsen varierar även mellan olika lokaler. En art i en fjällbrant eller en redan skyddad skog kräver förmodligen inte lika stora skydds- och räddningsinsatser som en art i en sydsvensk betes- eller slättermark, ett kalkkärr eller tätortsnära områden. Antalet åtgärdsarter varierar också stort mellan olika regioner.

En av Linnénätets viktigaste uppgifter är att försöka samordna skyddet av landets kvarvarande historiskt värdefulla växtlokaler. Nätverket är tänkt att knyta samman de olika lokala bevarandeprojekten och förankra dessa djupare på såväl regional som nationell nivå. En gemensam informationsbas finns i Artportalen, där vi tänker oss att man ska kunna rapportera händelseutvecklingen på de olika lokalerna. Detta sker redan beträffande de rödlistade arterna, som är föremål för floraväktariet.

För att få ett enkelt redskap där intresserade kan delta och följa upp växtplatser inom Linnénätet har vi skapat ett projekt i Artportalen (www.artportalen.se) med namnet "Linnénätet", under rubriken Kärlväxtinventering. I det första steget kan botanister ute i landet lägga in, och sedan bevaka, växtplatser med ovan beskrivna prioritetsgrader 1 och 2, t.ex. från listan i denna publikation. Planen är att projektet "Linnénätet" ska ha ett liknande upplägg som Floraväktarnas projekt i Artportalen, det vill säga med möjlighet att följa upp växtplatser med jämna mellanrum.

Förslag på växtlokaler som skulle kunna ingå i Linnénätet i Södermanland, Uppland och Östergötland

Nedanstående förteckning över historiska lokaler är ett urval och kan göras betydligt längre. I synnerhet Uppland överflödar av historiskt värdefulla lokaluppgifter, vilka sträcker sig bakåt i tiden till 1600-talet, och det har varit svårt att sovra bland dessa. Urvalet är subjektivt och några av de ovanligare arterna har getts företräde, särskilt som antalet till nutid bevarade växtplatser för dessa är litet och minskande. Här

Mats Thulin samlar typmaterial till småfingerört *Potentilla verna* på Uppsalaåsen. FOTO ANDERS LARSSON.

har tonvikten lagts på några av de allra äldsta fyndorterna (1600- och 1700-talen). En historisk översikt av den botaniska utforskningen av Uppland presenterades av Gunnar Eriksson hos Jonsell (2010).

Sammanställningen grundar sig på Sörmlandsfloran (Rydberg & Wannorp 2001), Upplandsfloran (Jonsell 2010), Östgötafloran (Genberg 1992), *Prima loca plantarum suecicarum* (Nordstedt 1920), Artportalen (läst 2019-01-04) samt uppgifter för Östergötland via personlig kommunikation med Tommy Tyrberg. I Södermanland tilldrar sig Korpberget och Viksberg i Salems socken (Linder 1716) ett särskilt intresse. I Östergötland är väldigt många uppgifter knutna till Omberg (t.ex. Bohman 1829 och Holmgren 1851). "Skulle man räkna hela Omberg som en lokal skulle vi ha en uppsjö av rariteter med kontinuitet sedan före 1850!", som Tommy Tyrberg så sant uttryckte det i e-brev till förf. Tommy har även hjälpt oss med äldre litteraturuppgifter från Östergötland (t.ex. Hagström 1912, 1993 och 1997).

Många platser i Uppland är direkt kopplade till Linnés studier av den svenska floran. Särskilt gäller det Uppsalatrakten och exkursionsområdena för Linnés *Herbationes Upsalienses* (Linnæus 1753, Berg & Ugglå 1952, Manktelow 2008). Eftersom merparten av de svenska växterna i Linnés herbarium (LINN) har försvunnit (Jarvis 2007, s. 172) och med dem det självklara typmaterialet för Linnés svenska växtnamn, kan bevarade dokumenterat linneanska populationer omkring Uppsala användas för att typifiera Linnés växtnamn. Information nedan om linneanska växtlokaler i Uppsalatrakten baseras på dokumentation i en i Svensk Botanisk Tidskrift kommande ännu opublicerad artikel av Mariette Manktelow och Anja Rautenberg, i vilken dessa lokaler kommer att diskuteras mera i detalj.

Arter som med största sannolikhet sedan länge är utdöda på sina primärlokaler eller för vilka primärförekomsterna är alltför ospecificerade är tryckta med mindre stil. Kursiveringar av text följer källans kursiveringar.

Kategori 1. Typlokaler

Myrstarr *Carex heleonastes* L. f.: Myrstarr samlades av Jakob Friedrich Ehrhart (1742–1795) i Jumkilskärret någon gång under perioden 1773–1776 och Wahlenberg (1820) uppgav arten som "copiose" [ymnig]. Arten beskrevs formellt hos Carl von Linné d.y. (1782, sid. 414). Jumkilskärret ("das Jumkiler Sumpf" enligt Ehrhart 1788) var ett kärrområde i Jumkils socken NV om Uppsala. Enligt Almquist (1965) tycks ingen utom Nyman och Zetterstedt ha observerat myrstarr i Jumkil under 1800-talet och arten är inte observerad i Uppland efter 1990 (Jonsell 2010, Artportalen). Jumkilskärret är typlokal för *Carex heleonastes* och det är mycket beklagligt att området inte bevarades. Vi har likväl tagit med växtplatsen som exempel på hur resultatet kan bli, när man inte skyddar typlokalerna.

Rött oxbär *Cotoneaster integerrimus* Medik.:

Linné gav rött oxbär namnet *Mespilus cotoneaster*, vilket senare omkombinerades till *Cotoneaster integerrimus*. Hylmö (1993) delade upp rött oxbär i två arter, varav en är endemisk för Sverige. Hylmö typifierade dock Linnés namn *M. cotoneaster* med ett ark från den centraleuropeiska arten. Han gav den svenska arten ett nytt namn, *C. scandinavicus*. Svengunnar Ryman, Uppsala universitet, samlade då in nytt typmaterial från Norby lund utanför Uppsala, varifrån arten är dokumenterad i *Herbationes Upsalienses* (Linnæus 1753). Han och Mats Thulin, Uppsala universitet, hävdade att typmaterial från den svenska arten är ett bättre val för *M. cotoneaster*, eftersom det självklart var det material som Linné kände till bäst och om vilket han dessutom hade förstahandskunskap. De föreslog till den internationella botaniska nomenklaturkommittén (Nomenclatural

Rött oxbär *Cotoneaster integerrimus*. Norby lund, Uppsala.

FOTO MATS THULIN.

Committee for Vascular Plants) att det linneanska namnet *M. cotoneaster* skulle konserveras med detta nya typmaterial från Norby lund i Uppsala (Thulin & Ryman 2003), vilket godkändes. Detta innebär att det omkombinerade namnet *C. integerrimus* nu ska användas för rött oxbär i Sverige, vilket även är noterat i den internationella botaniska koden (International Code of Botanical Nomenclature) från och med 2006 samt i den senaste upplagan av Svensk flora (Krok & Almquist 2013). Det innebär också att floran i Norby lund bör bevaras och att populationen av rött oxbär bör bevakas.

Småfingerört *Potentilla verna* L.: Det äldsta namnet för småfingerört är *Potentilla verna*, men namnet har länge saknat typmaterial. På Linnés tid ingick flera arter i detta taxon och de insamlingar som finns i Linnéherbariet (LINN) i London tillhör arten vårfingerört *P. crantzii*.

Om detta ark användes som typ för namnet skulle den etablerade arten vårfingerört behöva byta vetenskapligt namn och detta skulle skapa förvirring. Därför samlade Mats Thulin och Anders Larsson in en ny typ av *P. verna* från den lokal där arten har dokumenterats under Linnés exkursioner, nämligen Polacksbacken i Uppsala (Linnæus 1753). Det bör noteras att Polacksbacken ursprungligen var benämningen på Uppsalaåsens östliga sluttning söder om nuvarande Akademiska sjukhuset (Jan Helmer Gustafsson, muntligt meddelande). Betydelsen har i senare tid förskjutits till den slätt V om det förutvarande regementet S1, vilken i dag kallas Polacksbacken. Insamlingen av Thulin och Larsson accepterades av den internationella botaniska nomenklaturkommittén som en konserverad typ för namnet *Potentilla verna*, vilket beslutades genom omröstning (Brummitt 2011). Småfingerörtslokalen på Polacksbacken

Småfingerört *Potentilla verna*. Höllviken, Skåne.
FOTO JAN THOMAS JOHANSSON.

Jungfrulin *Polygala vulgaris*. Hässelby Hage, Uppland.
FOTO MATS THULIN.

i Uppsala, särskilt där den insamlades nedanför Sten-Sture-monumentet, bör bevakas och skyddas från genetisk förorening av kommersiella ängsfröblandningar.

Jungfrulin *Polygala vulgaris* L.: Linné hade en bred artdefinition av jungfrulin, men i dag urskiljs flera arter inom den variationen. Det ark i Linnés herbarium (LINN) som har typifierats för namnet *Polygala vulgaris* (Heubl 1984) befanns tillhöra toppjungfrulin *P. comosa*, något som ledde till att en ny typ från Ukraina föreslogs för namnet *P. vulgaris* (Tikhomirov 2013). För att knyta namnet *P. vulgaris* till ett svenskt

växtmaterial som Linné verkligen har studerat samlade Mats Thulin och Anders Larsson in jungfrulin från Hässelby hage NV om Uppsala, eftersom arten är dokumenterad från Linnés exkursion *Herbatio Husbyensis* i *Herbationes Upsalienses* (Linnæus 1753). Förslaget att konservera namnet *P. vulgaris* med denna typ från Uppsala godkändes av den internationella botaniska nomenklaturkommittén (Appelquist 2014). I Artportalen finns enbart en äldre angivelse av jungfrulin från Hässelby hage av Mora Aronsson 2003 och populationens tillstånd bör bevakas.

Kategori 2. Första svenska fynd

En särställning bland historiskt betydelsefulla lokaler har Linnés exkursionsområden omkring Uppsala, *Herbationes Upsalienses* (Linnæus 1753). Här finns vetenskapshistoriskt viktiga typlokaler, potentiella typlokaler eller intressanta fyndlokaler av annat värde för vetenskapen. Floran som Linné studerade i Uppsalatrakten har även starka kulturhistoriska värden och områdena som sådana med sin dokumenterade linneanska flora bör bevaras. Som ovan nämndes kommer detta att behandlas särskilt i en artikel av Mariette Manktelow och Anja Rautenberg som under 2020 kommer att publiceras i *Svensk Botanisk Tidskrift*. Här nedan omtalas övervägande icke-linneanska historiska lokaler.

Småsvalting *Alisma wahlenbergii* (Holmb.)

Juz.: "in ripis lacus Mäleri passim ex. gr. ad Öfvernäs, Vårdsätra, extra Flötsund" [på stränder av sjön Mälaren här och där t.ex. vid Övernäs, Vårdsätra, utanför Flötsund] (Wahlenberg 1820, som *Alisma Plantago* β *graminifolia*). Ehrharts (1790) uppgift "Upsal[a]" för "*Alisma Plantago angustifolia*" är alltför opreciserad. Enligt Almquist (1965) var arten "ej sedd på senare år, i Ekoln möjl. helt fördriven av annan veg., som tätat med vattnets förorening". Småsvalting har "inte rapporterats från Ekolns fjärdsystem (förutom Stora Ullfjärden) sedan slutet av 1930-talet" (Jonsell 2010). Arten finns sålunda sannolikt inte kvar på sina tidigast upptäckta svenska lokaler. De närmaste kända nutida lokalerna är belägna längs fjärdarna längre söderut. Småsvalting är mycket känslig för igenväxning och grumling av vattnet. Om man i framtiden lyckas häva övergödningen och igenväxningen av vikarna, så finns det kanske en chans att arten ska kunna återetablera sig.

Skogsklocka *Campanula cervicaria* L.:

"*Campanula altissima, hirsuta, asperior, foliis angustis, floribus parvis conglomeratis*" (Celsius 1735). Skogsklocka växte enligt Celsius "På Jumkihs allmenning, och i Roslagen" (Gertz 1925) samt "prope Elfcarlebyam" [nära Älvkarleby] enligt Linné (Linnæus 1745a), som också nämner den från "sylva deserta & atra, ad paludes" [den öde och mörka skogen, i sumpmarker] på "Jumkilsvandringen" (Linnæus

1753, Gunnar Eriksson hos Jonsell 2010).

Almquist (1965) skrev: "Celsius' okända fyndort (på väg till Almkärret?) åsyftades trol. av Lin. (Jumkilsskogen) o. Ehrh. (Jumkilskärret), men ovisst är om dessa återsett den". Enligt rapporter i Artportalen (flera från de senaste åren) finns skogsklocka alltfjämt i Älvkarleby socken och på åtminstone någon lokal, Marma skjutfält, tidvis rikligt. Det är dock troligen omöjligt att avgöra exakt vilken lokal i Älvkarleby som Linné åsyftade. Med tanke på artens ofta meteoriska uppträdande – som tyder på långlivade frön – är det teoretiskt sett inte omöjligt att den kan återfinnas även i Jumkil. I Artportalen är skogsklocka noterad av Lena Jonsell i den intilliggande Järlåsa socken 2010 vid Stora Ljusbrunn, 3,5 km V om Studentvilan på Jumkilsvandringen samt av Håkan Andersson 2018 i Östfora, 6,8 km NV om Studentvilan.

Hässleklocka *Campanula latifolia* L.: Det är oklart huruvida Linder (1716) har observerat hässleklocka vid Viksberg. Linders nomenklatur är nämligen ibland alltför vag och osäker. Däremot noterade Linné hässleklocka vid Gottsundabergen i Uppsala samt vid Viksbergs surbrunn i Södermanland ("*Upsaliæ ad radices montium Gottsundensium, ad acidulas Wiksbergenses Sudermanniæ*"; Linnæus 1745a, 1755). Den senaste rapporten av hässleklocka från Korpberget (Salems socken) är från juli 2003 (nedanför branten enligt L. Karlén, Artportalen) och förmodligen finns arten kvar där. Vid Gottsundabergen i Uppsala växer hässleklocka alltfjämt (O. Rosengren m.fl. 2017, Artportalen).

Strandbräsma *Cardamine parviflora* L.: Linné rapporterade "*CARDAMINE Impatiens ...*

Plantam distinctam ut & proxime antecedentem nuper misit John. Ad. Torneroos Nycopiæ lectam" (Linnæus 1755, Addenda sid. 464) respektive "Tornroes I. *Sudermannia Nycopiæ, Djurgården*" (von Linné 1761). Enligt Wikström (1824) växte strandbräsma "Vid vattenränilar i en löfhage nära intill Näsby gård: Magister Beurling". Hos Wahlenberg (1824) kan man läsa följande: "Sudermannia in alneto ad Åkerö lacus Yngarn, ad Nyköping et ad Skerboqvarn paroeciæ Helgesta" [i Södermanland i alskog vid Åkerö vid sjön Yngarn, vid Nyköping och vid Skebokvarn i Helgesta socken], "ad Näsby. ad Sjötorp: P.

F. Wahlberg" samt "Ostrogothiæ ad Finspång et Norrköping extra Messingsbruket". Strandbräsmå har under de senaste åren rapporterats till Artportalen från Nyköpingsån i Nyköping. I Östergötland observerades arten under åren 1996 och 1997 NO om Ektorp i västra Norrköping (I. Östergren, Artportalen), men återfanns inte 2001.

Lönnmålla *Chenopodiastrum hybridum* (L.) S. Fuentes, Uotila & Borsch: "in cultis inter olera, ut in prædio Fogelstad [Fågelsta i Salems socken] Sudermanniæ et alibi rarius" (Linnæus 1745a, 1755). Det finns inga rapporter om lönnmålla från Salems socken under de senaste 30 åren (Artportalen). Möjligen har arten varit tillfällig där.

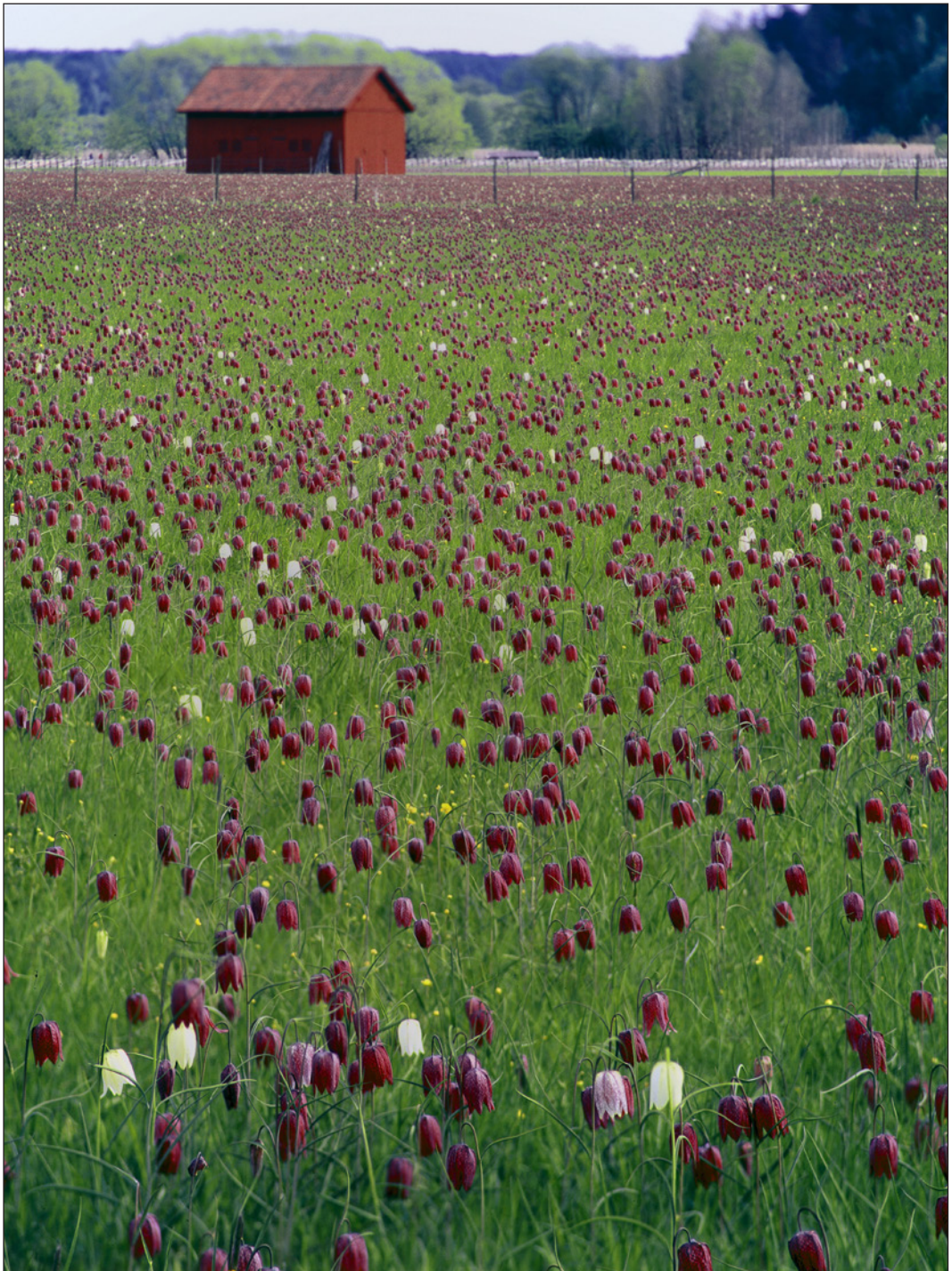
Grådraba *Draba incana* L.: "Fyrisengen circa ormberge" (Olof Rudbeck d.ä. enligt Martinsson & Ryman 2007); "Draba Alpina, hirsuta" (Celsius 1735). Celsius uppgav grådraba från "På backarna i Luthagen wid Upsala" (Gertz 1925). Almquist (1965) skrev: "Lin. 1737 (Luthagen, G:la Upsala) ... senast 1842" och inga rapporter finns heller i Artportalen av arten i Uppsala stad under de senaste 30 åren. Sannolikheten för att den skulle återfinnas på originallokalen torde vara mycket liten. Ett ovaliderat fynd har noterats från Ulva kvarn i den intilliggande Bälinge socken 2017 (A. Helander, Artportalen).

Ekorrsvingel *Festuca bromoides* L. (*Vulpia bromoides* (L.) Gray): "intra plantarium brassicæ oppidi [bland kålodlingar], alibique, inter agellos [mellan odlingslotter]. Invent. d. 19 Jun. & 17 Julii" (Carlson 1791). Fischerström (1785) uppgav att ekorrsvingel 1782 var "funnen i Sturehofs trädgård, men sällsynt". Carlsons och Fischerströms lokaler för ekorrsvingel var förmodligen av tillfällig natur och inga fynd därifrån har rapporterats i Artportalen under de senaste 30 åren. Uppgifterna om ekorrsvingel är likväl intressanta med tanke på att arten i nutiden är sällsynt i mellersta Sverige.

Grådraba *Draba incana*. Sandbymålet, Öland. FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Kungsängslilja *Fritillaria meleagris* L.: Linné var den första som skrev om den förvildade populationen på Kungsängen i Uppsala. Detta gjorde han i första upplagan av *Flora Svecica* (Linnaeus 1745a) under en annan art, vildtulpan *Tulipa sylvestre*: "Obs. Non est dubium, quin haec [sc. Tulipa] e seminibus ex hortis rejectis primum dispersa fuerit; sed demum climati adsueta nunc indigena facta sit, uti plures aliae plantae, e.g. *Berberis*, *Grossularia* &c. non tamen huic jus civitatis Suecanae negare licet, cum se propriis seminibus hodie sponte propaget, nec exstipari possit hyemum nostratum saevitia. Sic & *Fritillaria* hodie sponte crescit in

Ymnig blomning av Kungsängslilja *Fritillaria meleagris*
på Kungsängen, Uppsala.
FOTO MATS WILHELM.

prato regio Upsaliensi sat copiose, observante Lib. Barone. H. Car. Bielke; cum autem adhuc in unico loco sit observata, noluimus Fritillariam, Nicotianam rotundifoliam similesque associare; licet nullus dubitem, quin post 100. annos & hæ & longe plures erint inquilinae, quæ hodie tanquam extraneæ hortensium cohortem intrant. I översättning: "Obs. Det råder inte något tvivel om att denna [vildtulpanen] först har spritt sig genom frön som kastats bort från trädgårdarna, och slutligen när den vant sig vid klimatet nu blivit inhemsk, såsom flera andra växter som t. ex. Berberis, Grossularia etc. I alla fall är det inte möjligt att förneka den dess hemortsrätt, när den idag sprider sig spontant genom sina frön och inte kan utplånas av våra bistra vintrar. På samma sätt växer också idag *Fritillaria* spontant på Uppsala Kungsäng tämligen ymnigt, vilket friherre herr Carl Bielke har uppmärksammat. Eftersom den hittills bara har observerats på en enda plats har vi inte velat föra samman *Fritillaria*, *Nicotiana rotundifolia* och liknande växter [TILL GRUPPEN AV NATURALISERADE VÄXTER – ÖVERSÄTTARENS ANMÄRKNING], fastän jag inte betvivlar att om hundra år kommer både de och ännu fler att vara naturaliserade, liksom idag främmande växter inträder i trädgårdarnas skara."

Baron Sten Carl Bielkes fynd av kungsängslilja ska ha skett 1742 eller 1743 enligt Almquist (1965). Denna information härrör från en fotnot av Thore Magnus Fries i anslutning till ett brev från Linné till Bielke, i vilket dock inget står om kungsängsliljan, och Fries ger heller ingen källa: "Under sina resor [FRÅN SIN GÅRD LÖVSTA I FUNBO, FÖRF. ANMÄRKNING] in till Upsala passerade Bjelke förbi Kungsängen, och därigenom kom han att där upptäcka den förr utom botaniska trädgården ej observerade *Fritillaria Meleagris*." (Fries 1909, s. 202). Utifrån denna uppgift resonerade Sernander (1948, s. 92–94) sig fram till att detta måste ha skett år 1742 eller 1743, de år då Bielke var i Uppsala under den tid som kungsängsliljan blommade. Det var emellertid inte på vägen mellan Lövsta och Uppsala som Kungsängen passerades, utan på vägen mellan Lövsta och Ultuna kungsgård, vilken Bielkes svärfar Johan Brauner d.ä. arrenderade (Nelson 1926). Linnés student Pehr Kalm bodde i Lövsta och hjälpte till med Bielkes stora odlingar där när han var bortrest. Ett brev från Kalm till

Bielke den 17 maj 1743 när Bielke befann sig i Stockholm tycks ge förklaringen till vad som hänt: "En hoop med Fritillarier äro nu som bäst under vägen til Stockholm; de öfversändes med Skepparen Westmarck, som lofvade at med all sorgfällighet bringa dem min nådige herr Baron til handa" (Skottsberg 1960, s. 54). Det troligaste är alltså att Kalm i maj 1743 gjort sig något ärende till Ultuna och på vägen funnit en population av *Fritillaria meleagris* på Kungsängen och skickat dem till Bielke, som i sin tur verifierat dem och rapporterat fyndet till sin vän Linné. Att det var baronen Bielke och inte studenten Kalm som fick stå som referens var nog helt i sin ordning på 1700-talet. Vi drar utifrån detta slutsatsen att tidpunkten för fyndet är 16-17 maj 1743 och att personen som fann arten på Kungsängen var Pehr Kalm.

Linné förutspådde alltså att kungsängslilja (eller damspelsblomma, som den kallades fram till den tredje upplagan 1816 av Samuel Liljeblads *Utkast till en svensk flora*, där namnet kungsängslilja lanserades för första gången, enligt Rydén [2000]), skulle sprida sig ytterligare och naturaliseras. Mycket riktigt, redan tio år efter den första noteringen, nämligen i den andra upplagan av *Flora Svecica* (Linnaeus 1755), listas *Fritillaria* som en art i den svenska floran med ett tillägg att den troligen förvildats från trädgårdarna. Linné nämnde populationens troliga ursprung under en exkursion på Kungsängen den 2 juni 1760: "dess patria äro pyrenaiska bergen, annar fins den knapt wäxa wild i hela Europa men är på Kungsängen säkert kommen utur Upsala trädgård" (Anonymus 1760). Thore Magnus Fries (1882) har beskrivit artens spridning över Kungsängen från det första fyndet, och hur den 1790 spridit sig till Sunnersta på andra sidan ån samt 1820 fanns både ovan och nedom staden ända till Vittulsberg. Fries (1882) beskrev också hur arten noterats för första gången i Sörmland i Åkerö 1769, troligen där i odling som en gåva från Linné till Carl Gustaf Tessin. Enligt Fries (1882) rapporterade Adam Afzelius arten 1790 från Sörmland vid Ytter-Sela vid sjöstranden samt från Östergötland i Årvids socken vid Adelsnäs. Vidare refererar Fries (1882) till Hartmans *Skandinaviens Flora*, första upplagan 1820, där den rapporterades växa nära Pungpinan i Stockholm. Uppsala Kungsäng är idag naturreservat och där växer kungsängslilja

i enorma mängder. Sebastian Sundberg har i radioprogrammet Naturmorgon den 1 juni 2019 uppskattat antalet till en miljon individer, efter en extrapolering av populationsdata i Zhang (1983). Kungsängslilja växer på fuktiga strandängar och är i mellersta Uppland tämligen allmän, och från Småland till Norrbotten rar eller tillfällig (Krok & Almquist 2013).

Kärrvial *Lathyrus palustris* L.: Celsius uppgav att kärrvial växte "På Luthagen, wid Upsala, och på kyrkioängen wid Börje prästgård" (Gertz 1925). Enligt Linné (Linnæus 1753) fanns den kvar i "Luthagen". Vid Viksberg i Salems socken fanns enligt Linder (1716) "Lathyrus perennis latifolius, flore purpurascente, alatus, Bredbladade kanter med purpurblomma". Carlson (1791) anförde om arten: "in pratis Sundbyensi [på Sundby äng], silvatico infra Jätteberget [i skog nedanför Jätteberget], pagi Mörby in Selö [Ytterselö], aliisque [andra ställen]; ad finem

Junii & in Julio". Kärrvial har enligt Artportalen observerats i Uppsalaområdet under senare år, men Celsius' lokal är nog borta. Inga rapporter finns i Artportalen under perioden 1990–2018 från Salems socken, där Viksberg och Korpberget är belägna. Däremot är arten observerad på Ytterselö någon gång 1980–1999 och där kan den alltså finnas.

Gråmalva *Malva thuringiaca* (L.) Vis. (*Lavatera thuringiaca* L.): Gråmalva rapporterades av Falck till Linné, som publicerade fyndet i *Fauna Svecica*: "Uplandia, Upsaliæ, agris Wälsätræ [Vårdsätra, Valsätra]" (von Linné 1761). Fischerström (1785) uppgav gråmalva 1782 "vid Hesselbyholm, Ekebyhof och Kongsberg". Gråmalva är rapporterad som riklig i Artportalen från Vårdsätra så sent som 2017 och 2018. Detta torde vara så nära man kan komma Linnés *locus classicus* från 1761 och dessa förekomster bör bevaras.

Kärrvial *Lathyrus palustris*. Svartsjö, Uppland.

FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Gråmalva *Malva thuringiaca*. Kårsö,
Uppland.

FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Nästrot *Neottia nidus-avis* (L.) Rich.: "Nidus avis" fanns enligt Celsius "På holmar wid Wåhlsättraängen 1 mihl ifrån Upsala ... 1731" (Gertz 1925). Linné noterade följande lokaler för denna art i *Flora Svecica*: "*a me lecta* [av mig tagen] *Upsaliæ ad Wåhlsättra* [Vårdsättra, Valsättra] & *ad templum* Borstel. *In insula Mæleri* Kiärsöen & *in minima insula inter* [på en liten ö mellan] Kongshatt & Edbyland. *Kallenberg*" (Linnæus 1745a, 1755). Han angav den också i *Herbationes Upsalienses* från "Prædium Wårdsättra [Vårdsättra gård]" (Linnæus 1753). Enligt Almquist (1965) är nästrot "trol. aldrig återsedd efter 1731" i Vårdsättra. I Artportalen anges den av Urban Emanuelsson från Vårdsättraskogen Ö om Vårdsättra 2005 samt ospecificerat inom den ekonomiska kartbladsdelen 1116aSW av Upplandsflorainventeringen. Arten bör eftersökas i området.

Piploka *Pleurospermum austriacum* (L.) Hoffm.: "förekommer på stenbunden mark ungefär en åttiondels mil norr om marmorbruket på Kolmården, ej ymnigt" (Floderus 1853). Piploka finns kvar i området (Tommy Tyrberg i e-brev till förf., Artportalen), kanske även

på originallokalen. Arten är fridlyst och vissa bestånd växer inom lagligt skyddade områden.

Knölgröe *Poa bulbosa* L.: "Törnroes. I. *Sudermannia, Nycopiæ* [Nyköping]" (von Linné 1761). Inga rapporter av knölgröe finns från Nyköping under de senaste 30 åren (Artportalen), men arten bör eftersökas i trakten. Den växer gärna på gamla kyrkogårdsmurar och andra äldre stenanläggningar.

Tomtskräppa *Rumex obtusifolius* L.: "Martin. *Sudermannia, Åkerö* [i Bettna socken], ad prædium [vid godset] Illustr. Tessin" (von Linné 1761). Arten rapporterades flera gånger från Bettna socken under perioden 1980–1999 i samband med inventeringarna av Södermanland (Artportalen). Den bör finnas kvar i området och även på Tessins Åkerö.

Ängssalvia *Salvia pratensis* L.: "Sclarea pratensis, foliis serratis, florea cæruleo" (Celsius 1735) växte på "Högsta wid bron öfwer landzwägen" (Celsius enligt Gertz 1925). Linné skrev: "*juxta fluvium & viam ad Högstadbro paroeciæ Bælingæ Uplandiæ. O. Celsius*" (Linnæus 1745a) respektive "*ad agros*

Toppfrossört
Scutellaria hastifolia.
Lådnaön, Uppland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

& *vias pratorum* Högstadbros *parociae Bælingæ Uplandiæ. O. Celsius*" (Linnæus 1755). Enligt Wahlenberg (1820) fanns ängssalvia "unico loco a parte orientali urbis juxta agrum solo fertili [på ett enda ställe på den östra sidan av staden på ett fält med bördig jord]". På kartan hos Wahlenberg (1820) finns lokalen för ängssalvia angiven ungefär mittemellan Uppsala och Slavsta. Hartman (1820) anförde följande om denna art: "Högsta bro i Bålinge Cels. Vendel *Ekelund* L. vid Högsta bro har jag ej funnit den. Funnen nyligen nära Upsala." och i nästa upplaga: "Högstebro i Bålinge. Vendel vid Grytby och Karby. Uppsala bortåt Slafsta" (Hartman 1832). För Uppsalaområdet vidkommande fastställde Almquist (1965): "aldrig återf. ... trol. tillf. (med spilt hö fr. Vendel?)". Det finns flera rapporter om ängssalvia från Berthåga kyrkogård i Uppsala även under de senaste åren (Artportalen), men här rör det sig med största sannolikhet om sentida införsel. I Vendels socken har arten dock alltså flera uppenbart livskraftiga populationer (Almquist 1929, Hylander 1943, Jonsell 2010, Artportalen) och härifrån är den således känd sedan åtminstone 1820.

Grusbräcka *Saxifraga tridactylites* L.: "Saxifraga verna, annua, humilior" (Celsius 1735). Grusbräcka upptäcktes av Linné 1729 "På berget wid Eldmachinen i Danmora" (Celsius enligt Gertz 1925, Linné 1888). Linné skrev "Håga pagus ejusque consinia" [Håga by och dess omgivningar] (Linnæus 1753), men enligt Almquist (1965) är den "ej återf.". Grusbräcka rapporterades bland annat 2007, 2008 och 2014 från Dannemora i Films socken (Artportalen). Detta kan möjligen vara inom samma område där Linné fann den 1729 och sålunda den äldsta kända lokalen för grusbräcka i vårt land. Förekomsten bör bevaras.

Kasgräs *Scolochloa festucacea* (Willd.) Link: Denna art växte enligt Liljeblad (1798) "*i vatn, utmed Motala elf, vid Norsholm, Ö.Göthl.* ... träffade detta gräs först 1791 ... Trodde det då vara *Aira arundinacea* Linn.". Widegren (1817) uppgav den "wid Norsholm", men som *Festuca arundinacea*. Tommy Tyrberg berättar (i e-brev till förf.): "Jag är inte säker på att kasgräsloken vid Norsholm är exakt densamma. Den ursprungliga lokalen låg gissningsvis nära den gamla herrgården, medan min lokal ligger strax V Norsholms

Säfferot *Seseli libanotis* (*Libanotis pyrenaica*).
Liste ängar, Gotland.

FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

samhälle, ca 800 m SV herrgården. Det är dock mycket möjligt att arten finns kvar vid herrgården också, jag har aldrig letat just där, arten är inte direkt sällsynt vid Motala Ström." Arten bör eftersökas även vid herrgården. Det är också viktigt att kasgräs bevaras på en lokal, som är belägen så nära originaluppgiften Norsholm som möjligt.

Toppfrossört *Scutellaria hastifolia* L.:
"Cassida folio non serrato. Scutellaria folio non serrato" (Celsius 1735) växte "I Noorby, wid bäcken. En fjerdedels mjl ifrån Upsala" (Celsius enligt Gertz 1925). Toppfrossört upptäcktes av Linné 1729 "wid Norby åbräd" (Linné 1888). Arten har rapporterats från flera delförekomster längs Fyrisån i Danmarks socken (södra Uppsala) under de senaste 30 åren (Artportalen). Det finns dock inga sentida uppgifter specifikt från Norbytrakten och lokalerna i Danmarks socken är antagligen de närmaste som vi i nutiden kan komma Linnés originallokal från 1729.

Säfferot *Seseli libanotis* (L.) W. D. J. Koch (*Libanotis pyrenaica* Bourg.):
"Libanotis" (Celsius 1740 "Wäxer på Sala backarna. Funnen 1735" (Celsius enligt Gertz 1925, 1928). Celsius "fann Apium petræum s. mont. album R. Syn. 218 i Waxala" (brev 13 januari 1736 enligt Gertz 1925) och med Linnés ord: "Agri Waxalensis, inque eorum versuris & collibus ..." [Vaksalas åkrar, på vilkas åkerrenar och backar finns ...] (Linnæus 1753). Säfferot observerades SO om Törnby gård i Vaksala socken 2005 (M. Thulin, Artportalen) och denna förekomst ligger åtminstone i närheten av Celsius' lokal från 1735.

Kategori 3. Andra viktiga historiska lokaler

(t.ex. första fyndet i Södermanland, Uppland eller Östergötland eller en vetenskapshistoriskt betydelsefull lokal)

Grusviva *Androsace septentrionalis* L.: Grusviva fanns enligt Celsius "På sandbackarna wid Flötsund [Flottsund] och på badstugutaket i Waxala ... 1731" (Gertz 1925). Linné angav i *Herbationes Upsalienses* lokalen "Campus Polonicus" [Polacksbacken] (Linnæus 1753), en platsbenämning som då markerade den östra sidan av åsen söder om nuvarande Akademiska sjukhuset. I protokoll från *Herbationes Upsalienses* angavs grusviva av Linné från Slottsbacken (Berg & Uggla 1952, Mariette Manktelow, opublicerat material). Linné påpekade i ett protokoll från

1750 att grådraba, grusviva och småsporre är fjällörter och antog att "sedan Arch. Olof Rudbeck den äldre förde dem hit til Academie trädgården, hafwa de sedermera spridt sig ut här kring Upsala" (Handschrift UUB D4, Mariette Manktelow, opublicerat material). Grusviva finns i dag kvar vid Flottsund (Jan Edelsjö m.fl. 2012 enligt Artportalen) och även vid Uppsala slott 2012 och 2014 (Sebastian Sundberg enligt Artportalen). Dessa förekomster kan antas tillhöra samma population som Linnés fynd på Polacksbacken. Flera rapporter finns även från Vaksala socken, senast från NV om Vaksala kyrka 2003 (L.-G. Bråvander, Artportalen).

Gulsippa *Anemone ranunculoides* L.: Åbackarna-Kneippen i Norrköping 1813 (Wallman 1813), troligen samma lokal som Widegren (1817) åberopade: "wid Westralund nära Norrköping".

Grusviva *Androsace septentrionalis*. Löten, Munsö, Uppland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Fågelstarr *Carex ornithopoda*. Södra Sandby, Öland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Gulsippa har fortfarande flera förekomster i Norrköping (Artportalen), men åtminstone vissa av dessa verkar vara förvildade från odlingar. I och omkring Linnés Hammarby, utanför Uppsala, finns förvildad gulsippa som antas härstamma från Linnés odlingar (Manktelow 2001).

Akleja *Aquilegia vulgaris* L.: Stocklycke vid Omberg 1773 (Johan Abraham Gyllenhaal och Leonard Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Akleja rapporterades 2017 från Stocklycke äng några hundra meter SV om Stocklycke i V. Tollstads socken (R. Anderberg och M. Edlund enligt Artportalen). Detta motsvarar möjligen bröderna Gyllenhaals lokal från 1773. I och omkring Linnés Hammarby, Uppsala, finns förvildad akleja från Linnés odlingar (Manktelow 2001).

Fältmalört *Artemisia campestris* L.: Ombergs västsida 1773 (Johan Abraham Gyllenhaal och Leonard Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Fältmalört finns ännu kvar i detta område, men det är ovisst vilken lokal som åsyftades av Gyllenhaal. Fältmalört nämns från Uppsalatrakten i *Herbationes Upsalienses* (Linnæus 1753) samt i opublicerade protokoll från Linnés exkursioner (Mariette Manktelow, opublicerat material), från *Herbatio Danensis*, *Herbatio Ultunensis* (Polacksbacken) samt *Herbatio Vaxalensis*. Arten finns alltså inom eller nära dessa områden enligt Artportalen (Säby i Danmarks socken enligt U. Swenson 2003, Sten Sture-monumentet på Uppsalaåsen enligt S. Sundberg 2015, Vaksala kyrka enligt L. Jonsell 2002).

Svarthö *Bartsia alpina* L.: "wid Omberg, Slaka, Järstad m.fl. st. i mycket kalla kärr" (Widegren 1817). Svarthö finns kvar i Ombergsliden i Väversunda socken (flera rapporter i Artportalen). Örbacken i Skänninge Allhelgona församling (B. Hallqvist, Artportalen 2009) ligger inte långt från Järstad och det är inte otänkbart att denna förekomst är en rest av Widegrens lokal från 1810-talet.

Ormrot *Bistorta vivipara* (L.) Delarbre: Ormrot upptäcktes av Linné 1729 i Dannemoratrakten (Linné 1888). Han uppgav den senare i *Herbationes Upsalienses* från "Pratum Gottsundense" [Gottsunda-ängen] (Linnæus

Hålnunneört *Corydalis cava*. Svartsjö, Uppland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

1753). Den finns också noterad i protokoll från *Herbatio Jumkilensis* 1748 (Hjelmqvist 1951). Ormrot rapporterades i Artportalen från Bossarby i Dannemora socken 2001. Det går knappast att avgöra exakt vilken lokal som Linné avsåg, men det var måhända inte långt från Dannemoragruvorna. Ormrot har återfunnits på den östra delen av Jumkilstigen av Kerstin Frostberg 2015. Inga fynd har rapporterats i Artportalen från Gottsunda äng, som numera är uppodlad, men desto flera förekomster finns i de närliggande betesmarkerna omkring Kung Björns hög.

Fågelstarr *Carex ornithopoda* Willd.: Arten förekom enligt Widegren (1817) "i Slaka wid Örkällan och i S:te Lars wid Ryd". Fågelstarr rapporterades så sent som 2016 och 2018 från Mjärdevi i Slaka socken och även från Aska bergtäkt i samma socken (B. Westman, Artportalen).

Röd skogslilja *Cephalanthera rubra* (L.) Rich.: Röd skogslilja var känd "vid Nacka, i hagen som passerar på vägen till Badstället, Fr." (Hartman 1820), "hästhagen ovanför Nacka kvarnar 1848 (P. J. Beurling S)" enligt Rydberg & Wanntorp (2001). Lokalen omnämndes dock inte av Thedenius (1871). En lokal i Utö socken var "1850 (A. H. Hallin), mellan gruvan och Krokarna 1848 (A. Petré S, SBT), Kroka 1853 (F. J. Björnström S, UPS)" (Rydberg & Wanntorp 2001). Arten anses vara utgången på båda dessa lokaler. Röd skogslilja är dold på Artportalen och har därför inte kunnat kollationeras.

Dvärghäxört *Circaea alpina* L.: Luut (1769) uppgav denna art från Åkerö (i Bettna socken) "*in sylvæ sponte*" [inhemsk i skog] och Söderberg (1771) från Ribby (i Västerhaninge socken): "Ryby". Dvärghäxört har observerats V om Bukvärken 2006 och från Transjön NO om Västerhaninge 2007 (B. Törnquist resp. H. Gudmundsson, Artportalen). Det är således inte omöjligt att den kan återfinnas på någon av sina lokaler från 1700-talet.

Grönkulla *Coeloglossum viride* (L.) Hartm. (*Dactylorhiza viridis* (L.) R. M. Bateman, Pridgeon & M. W. Chase): Grönkulla upptäcktes av Linné 1729 i Dannemoratrakten (Linné 1888). Celsius

Dvärghäxört *Circaea alpina*. Björndalen, Dalsland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

kände den från "Roslagen; it. i asplunden wid Norslunda i Norrsunda sochn" (Gertz 1925). Enligt Wahlenberg (1820) fanns arten "in pratis sylvestribus rarius, vixque nisi ad Vitulfsberg visa" [sällsynt på skogklädd äng, knappt om ej sedd vid Vitulfsberg]. Grönkulla rapporterades 1997 från dels Kvarndammen och Konstholmen, dels ONO om Dannemora kyrka, 2002 från NO om Rytartorpet samt 2004 och 2011 från Andersby ängsbackar, samtliga i Dannemora socken (Artportalen). Det är naturligtvis omöjligt att avgöra exakt var Linné fann grönkulla, men exemplen visar att arten är funnen i sen tid på flera ställen i området.

Korallrot *Corallorhiza trifida* Châtel.: Två träsnitt beledsagar Rogers (1727) avhandling om Gräsö, nämligen hönsbär och korallrot (med namnet "*Dentaria species*"). Arterna nämns inte specifikt i avhandlingens text, men har sannolikt observerats på ön sommaren 1726. Celsius var bekant med den "Apud Roslagios" (Gertz 1925).

Korallrot har noterats från Gräsö i bland annat Upplands flora (Jonsell 2010).

Hålnunneört *Corydalis cava* (Mill.) Schweigg. & Koerte: Enligt Widegren (1817) fanns hålnunneört "i Wadstena Klosterträdgård och wid Sturefors". Arten rapporterades så sent som år 2016 från Munkträdgården och klosterträdgården i Vadstena (A. Svensson, B. Westman, Artportalen). Den är visserligen från början inplanterad (troligen som medicinalväxt mot sjukdomar i livmodern), men förekomsten äger ett visst kulturhistoriskt intresse.

Nässelsnärja *Cuscuta europaea* L.: Linné uppgav nässelsnärja från "Lupuleta Regia & Professorum adjacentia, plantis, in cultis locis" [de närliggande humlegårdarna, hörande till kronan och professorerna] (Linnæus 1753). Dessa humlegårdar låg vid den nuvarande Studenternas idrottsplats i Uppsala. Från Åkerö (i Bettna socken) var den känd "*in Lupuleto*"

[i humlegården] (Luut 1769). Nässelsnärja är anträffad på flera ställen i Uppsala, bland annat under inventeringsperioden för Upplandsfloran (Artportalen), men inga sentida fynd har gjorts vid området för de gamla humlegårdarna. Det tycks inte heller finnas några sentida observationer i trakten av Åkerö.

Tibast *Daphne mezereum* L.: Denna art upptäcktes av Linné 1729 i Dannemoratrakten (Linné 1888). Linné uppgav den från "Præcipitia Gottsundensia" [Gottsunda-branterna] (Linnæus 1753). Enligt Wahlenberg (1820) fanns tibast "in lucis laetioribus præcipue juxta amnem Läbyensem passim copiose [nära ån, särskilt på ljusöppna platser nära Läby-ån, här och där rikligt], uti in Quarnbolund, Norbylund, montibus Godtsundensibus [Gottsundaberget] etc." Almquist (1965) anförde följande: "många lok. från Kvarnbo (Wg)! till Gottsunda- o. Vårdsätratrakten, exv. längs Gotts.bergen (Lin. o.a.)!, Norby lund (Wg)!, Vårds. naturpark (Sern. 1912)!; på flera st. ännu rätt rikl.". I Södermanland var Linder (1716) bekant med tibast från Viksberg/Korpberget (Salems socken) under namnet "Laureola folio deciduo, flore purpureo : Daphnoides : Coccognidion : Chamelæa". Arten uppgavs även från Åkerö (i Bettna socken) utan närmare lokal (Luut 1769). I Östergötland finns en tidig uppgift från Mullskräerna på Omberg 1773 (Johan Abraham Gyllenhaal och Leonard Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Det måste poängteras i detta sammanhang att det ofta är omöjligt att särskilja förvildade förekomster från inhemska. De angivna referenserna ovan visar dock att det finns en kontinuitet i populationen vid Gottsundaberget ända in i modern tid (Artportalen).

Tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* (Hartm.) O. Schwarz: Hagebyhöga kalkkärr 1848 (herb. LD enligt Tommy Tyrberg i e-brev till förf.). Tagelsäv rapporterades vara riklig i Hagebyhöga kalkkärr så sent som 2013 (K. Antonsson, Artportalen).

Purpurknipprot *Epipactis atrorubens* (Hoffm.) Besser: Mullskräerna på Omberg 1820 (herb UPS enligt Tommy Tyrberg i e-brev till förf.). Purpurknipprot finns kvar i samma område och rapporterades i juli 2013 (K. Antonsson, Artportalen).

Hampflockel *Eupatorium cannabinum* L.: Sjöbergen på Omberg 1774 (Johan Abraham Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Hampflockel har flera lokaler på Omberg och rapporterades från området så sent som 2018 (T. Tyrberg, Artportalen).

Bok *Fagus sylvatica* L.: En tidig uppgift från Östergötland är Hjässatorget på Omberg (Tiselius 1723). Widegren (1817) skrev: "wexer här blott på några få ställen och egentligen i Ombergs Kronopark". "Bok är ju ingen ovanlig art, men bokarna på Omberg är ju en relikitär "sydbergsförekomst" som till nöds överlevde 'Lilla Istiden' (avenboken dog däremot ut)" (Tommy Tyrberg i e-brev till förf.).

Myskmadra *Galium odoratum* (L.) Scop.: Linder (1716) kände denna art från Viksberg/Korpberget (Salems socken): "Asperula odorata: Hepatica Stellata: Matrisylva, Möskia / wälluchtande Lefwerört". Hos Söderberg (1771) omnämndes den från Ribby ("Ryby") i Västerhaninge socken. Myskmadra rapporterades från Viksberg i Salems socken i augusti 2018 (M. Blomstedt, Artportalen). Det finns däremot ingen rapport av arten från trakten av Ribby under de senaste 30 åren. Linné angav myskmadra från Gottsundaberget i Uppsala (Linnæus 1753). De närmaste fynden i dag har gjorts i Södra Stadsskogen vid Norby och i Valsätra (Artportalen, t.ex. Wigermo och Svensson 2014 samt Rosengren m.fl. 2015).

Färgmåra *Galium triandrum* Hyl. (*Asperula tinctoria* L.): Enligt Celsius fanns färgmåra "På Lillieholmen wid Upsala. Wid Ormberget på Walsängen ymnigt. På Bärby, wid grinden åt staden." (Gertz 1925, 1928). Wahlenberg (1820) anförde följande: "in collibus duris campestribus inter juniperos et lapides majores præcipue versus Upsaliam antiquam [på torra backar på fälten mellan enar och stora stenar i synnerhet mot Gamla Upsala], Vitulfsberg et Vaxaliam frequenter". Och Almquist (1965) skrev "Tunaberg (Th. Fr.) i närmaste backen!, möjl. = 'Ormberget på Walsängen'". I Östergötland anträffades färgmåra på Sjöbergen på Omberg redan 1774 (Johan Abraham Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Den rapporterades från Västra Väggar och Ombergslidens naturreservat 2016

Hempflockel *Eupatorium cannabinum*. Kristianstad, Skåne.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

samt från Ostmossen (riklig) i Väversunda socken 2017 (Artportalen). Däremot torde arten knappast finnas kvar i Uppsala.

Glansnäva *Geranium lucidum* L.: Linder (1716) hade glansnäva vid Viksberg/Korpberget (Salems socken): "Geranium montanum rotundifolium, Storkenäbb i stenklippor / med runde skjinnande blad". Den rapporterades från Viksberg i juni 2017 (B. Karlsson, B. Törnquist, Artportalen).

Luktsporre *Gymnadenia odoratissima* (L.) Rich.: Luktsporre var känd av Widegren (1817) "i Omberg". Luktsporrrens lokaler är inte tillgängliga via Artportalen och har därför inte kunnat kollationeras. Arten finns dock kvar på enstaka lokaler på Omberg.

Murgröna *Hedera helix* L.: Redan hos Rudbeck (1707) omtalas murgröna "in silva Sigtunensi Slangwijks Skogen dicta, a pago Tranbygge quadrantem milliariis circiter, nec procul a via" [en fjärdingsväg från byn Tranbygge, inte långt från vägen]. Den omnämns där även från Södermanland "prope acidulas Vjksbergenses in monte illo amœnissimo" [på det vackra berget nära surbrunnen Viksberg], funnen av Johan Falck före år 1707. Även Linder (1716) uppgav den: "Hedera arborea, Gundelref / Bergbinda Träwefla / Bergklängia. Wexer i myckenhet wid Korpeberget". I Östergötland beskrevs arten från Ombergs västsida (Tiselius 1723). Murgröna rapporterades från Viksberg (Korpbergets naturreservat i Salems socken) i maj 2018 (M. Blomstedt, Artportalen). Arten finns kvar även på Ombergs västsida och i Sigtuna (S:t Persgatan mitt emot gamla Billbyvägen). Inga uppgifter har hittats från trakten av Tranbygge, men det är inte osannolikt att murgröna alltjämt förekommer där.

Bergjohannesört *Hypericum montanum* L.: Den tidigaste uppgiften från Östergötland tycks vara Sjöbergen på Omberg 1774 (Johan Abraham Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Bergjohannesört observerades 1,5 km NNO om Västra Väggar i Väversunda socken i augusti 2016 (T. Tyrberg, Artportalen) och har även rapporterats under 2010-talet från andra lokaler på Omberg.

Borstsäv *Isolepis setacea* (L.) R. Br.: Hos Widegren (1817) finner vi en uppgift om borstsäv i Östergötland: "på stranden af Motala älf emellan Dufwedal och sjön Boren". Det finns emellertid inga rapporter från de senaste 30 åren i Artportalen. Arten har ett delvis meteoriskt uppträdande och den bör åter eftersökas i trakten.

Vätters *Lathraea squamaria* L.: Även denna art upptäcktes av Linné 1729 i Dannemoratrakten (Linné 1888) och Celsius uppgav "Wid Dannemora grufwa, in septo dicto Tapp-udden; och i almkärret på Jomkihls allmenning" (Gertz 1925). Linné har följande lokaler för vätters: "*in umbrosis desertis graminosis & ad radices montium rarius, uti Upsaliæ ad montes Gotsundenses, in Paroecia Funbo, ad Fodinas Dannemorenses & alibi*" [I Uppsala vid Gotsundaberget, i Funbo socken, vid Dannemora gruvor och annorstädes] (Linnæus 1745a). Wahlenberg (1820) angav följande för artens förekomst i Uppsalatrakten: "ad radices rupium Godtsundensium locis optime occultis atra humo praeditis copiose" [ung. = vid foten av Gotsundaberget riklig på vissa utvalda mörka ställen dold i marken/mullen]. Almquist (1965) har ytterligare en del att berätta: "Äldsta fyndort dock Funbo (O. Rudbeck [d.ä.]: Lin. ll.cc., utan annat belägg än R:s växtavbildn. med namnet 'Orobanch --- Funboënsis'). I Funbo sedan återsedd först 1910, bl.a. vid Hallkvedlund (intill g:la landsv:n), måhända just Rudbecks fyndställe." Vätters rapporterades 1999 från Andersby ängsbackar, 2014 från Ralby SO om kyrkan och 2015 från trakten av Harvik i Dannemora socken (Artportalen), men även från andra platser i området. Det kan kanske löna sig att även söka den bland hasselbuskar i Jumkils socken, särskilt i närheten av alkärr. Vätters finns i dag kvar vid Gotsundabergen (Predikstolen i Nästen, N Lurbo) (Artportalen).

Snöklöcka *Leucojum vernum* L.: Gamla Klosterträdgården i Vadstena 1766 (Hagström enligt Hylander 1971). Snöklöcka rapporterades i april 2018 (riklig) i Munkträdgården (klostrets örtagård) i Vadstena (L. Wallstedt m.fl., Artportalen). Arten är förvisso inplanterad till lokalen, men icke desto mindre är förekomsten av ett visst intresse. Denna och flera andra för länge sedan i Vadstena klosterträdgårdar

Myskmadra *Galium odoratum*. Tyresö, Södermanland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

inplanterade arter representerar ett kultur-historiskt arv från medeltiden. Snölocka tillhör de kvarstående arter i Linnés Hammarby som anses vara inplanterade av Linné (Manktelow 2001).

Gulyxne *Liparis loeselii* (L.) Rich.: Hagebyhöga kalkkärr 1840 (herb. UPS enligt Tommy Tyrberg i e-brev till förf.). Lokalerna för gulyxne är inte tillgängliga genom Artportalen och har därför inte kunnat kollationeras. Arten finns dock alltså i Hagebyhöga kalkkärr.

Stenfrö *Lithospermum officinale* L.: Celsius skrev att stenfrö förekom "1731 på ön Kofsan [Skäfvingeholmen i Järfälla kommun] funnen af C. Linnæo" (Gertz 1919, 1925, Hulth 1924). Det finns ingen uppgift i Artportalen från de senaste 30 åren från Skäfvingeholmen, men stenfrö bör likafullt eftersökas här. Den är känd från fastlandet ett stycke söderut.

Knottblomster *Malaxis monophyllos* (L.) Sw.: Widegren (1817) uppgav knottblomster "i Slaka, Torpa, Risinge o. s. w.". Lokalerna för knottblomster är inte tillgängliga i Artportalen och har därför inte kunnat kollationeras.

Skogsbingel *Mercurialis perennis* L.: En tidig uppgift för skogsbingel från Östergötland är Sjöbergen på Omberg 1774 (Johan Abraham Gyllenhaal enligt Kilander 1990). Skogsbingel har rapporterats från åtskilliga lokaler på Omberg under de senaste 30 åren (Artportalen). Skogsbingel är en av de arter som har förvildats i och omkring Linnés Hammarby och som antas ha planterats där en gång av Linné (Manktelow 2001). Som linneansk växt har denna population ett intressant historiskt värde, eftersom den utnyttjades av Linné som illustration i den första skrift i vilken han argumenterade för att växter hade ett sexualliv, *Prælua sponsalium plantarum* (handskrift i Uppsala universitetsbiblioteks samlingar). Linné gav skriften 1729 till sin mecenat Olof Celsius och hade troligen ritat av arten i Uppsala Akademiträdgård. Där växte nämligen det material av arten som Linné sedan flyttade över till Hammarby (Manktelow 2001).

Ormtunga *Ophioglossum vulgatum* L.: Ormtunga upptäcktes av Linné 1729 i Dannemoratrakten (Gunnar Eriksson i Jonsell 2010) och han uppgav den från Håga (Linnæus 1753). Enligt Wahlenberg (1820) fanns arten "in collibus et campis graminosis prope sylvas majores, uti ad Håga in tumulo Regis Björneri, ad Norby, Vitulfsberg, Brunby Börjensium" [på kullar och gräsbevuxna fält nära storskogen, såsom Kung Björnes hög, vid Norby, Vitulfsberg, Brunnby i Börje socken]. Ormtunga rapporterades från Andersby ängsbackar i Dannemora socken senast 2010 (M. Bergström, Artportalen). I Hässelby hage (Börje socken) observerades arten 2004 (G. Aronsson, Artportalen).

Flugblomster *Ophrys insectifera* L.: I ett brev till Linné den 15 augusti 1756 uppgav Hagström flugblomster från "Wäre by" (Hagström 1912), vilket troligen är en lokal från Kärna Mosse vid Malmslätt söder om Wärö. Widegren (1817) uppgav flugblomster "i Dagsmåsen på Omberg, i Slaka, wid Ryd i S. Lars Socken". Andra relativt tidiga uppgifter från Östergötland är Östuna och Eggebyholm 1853 (Tommy Tyrberg i e-brev till förf.). Flugblomster rapporterades senast i juni 2018 från Kärna Mosse (P. Saarinen, Artportalen). Uppgiften från Tåkerns SV strand kan vara samma lokal som Widegrens "Dagsmåsen på Omberg". Arten observerades även i Ostmossen i Väversunda socken (J. Wallander, Artportalen) och på flera andra lokaler på och intill Omberg. En uppgift finns från Slaka socken, nämligen 500 m OSO om Lilla Aska 1999 och tidigare (T. Tyrberg, J. Andersson, Artportalen). Under perioden 1978–1995 blev flugblomster även funnet i S:t Pers socken (E. Genberg, F. Lind, Artportalen), men senare uppgifter därifrån saknas.

Luddvedel *Oxytropis pilosa* (L.) DC.: Denna art antecknades första gången i Östergötland vid Rödgavel på Omberg redan 1774 (Johan Abraham Gyllenhaal enligt Kilander 1990) och Widegren (1817) publicerade uppgiften: "i Omberg". Fem exemplar av luddvedel rapporterades i juli 2017 från Rödgaveln i Västra Tollstads socken (F. Larsson, Artportalen). Området är tämligen svårinventerat, så det kan finnas ytterligare ett antal individer.

Färgmåra *Galium triandrum* (*Asperula tinctoria*).
Stora Karlsö, Gotland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Kung Karls spira *Pedicularis sceptrum-carolinum*

L.: Celsius uppgav denna i Uppland närmast ikoniska art från "In prato uliginoso parœciæ [I sumpig äng i socknen] Börje, Stockbäck dicto, item supra villam Örnsätra parœciæ Jomkijl [Jumkil], juxta ostium rivuli [nära åmynningen], ad partum Ultunawijk" (Rudbeck 1731, Linné 1888, Gertz 1925). Enligt Linné förekom den i "Wittulsbergensis palus ... Palus Jumkilensis [Vitulfsbergskärret ... Jumkilskärret]" (Linnæus 1753). Almquist (1965) berättade följande: "Äldsta fyndort Born, upptäckt [1684] av O. Rudbeck d.y. (Rudb. p. 14). I denna dissertation ... omtalas även en annan växplats i Börje [Stockbäck] o. en i Jumkil [Långm:n's 'Ultunavik'] ... Utan tvivel var det dessa han 1729 visade Linné". Almquist refererar här till Rudbeck (1731) och Linné (1888). I Östergötland var Kung Karls spira känd "i Askängen Slaka Socken, och nära Björkewik i Ö. Ryd" (Widegren 1817). Arten har rapporterats från Ultunaviken (Långmossen) i Jumkils socken åtskilliga gånger fram till och med 2018 (Artportalen). Antalet spontana individ har varierat från ett till tre under senare år. År 2004 såddes frön ut på initiativ av Mariette Manktelow, bevarandeprojektet Linnés Historiska Landskap från plantor i Lilla Hästbäcken i Börje socken, en knapp mil SV om Ultunaviken (Sundberg m.fl. 2011). År 2014 kunde 10–20 bladrossetter och ett tiotal blomställningar observeras (S. Sundberg, Artportalen). Arten är beroende av ängshävd för sitt fortbestånd.

Krissla *Pentanema salicinum* (L.) D. Gut. Larr.,

Santos-Vicente, Anderb., E. Rico & M. M. Mart. Ort. (*Inula salicina* L.): Linder (1716) uppgav krisslan från Viksberg/Korpberget (Salems socken): "Aster Atticus Fl. luteo: Inguinaria: Bubonium, Gohlt Krisslogräs / Stiernört / Skräppogräs". Ingen uppgift finns i Artportalen av krissla från Salems socken under de senaste 30 åren. Om arten överhuvudtaget har funnits i detta område, är det föga troligt att den alltså förekommer där.

Fältvädd *Scabiosa columbaria* L.: Wahlenberg kände till fältvädd från "Sudermanniaë maritimæ extra Dalarö in Mörtö, Bunsö: *Carl Stenhammar*". Rydberg & Wanntorp (2001) uppgav arten från Mörtö (Nämdö socken) "flerstädes", men "På Bunsö ... har den aldrig återfunnits". Enligt Hartman (1832) fanns den på "öarne omkring

Dalarön". Sjöbergen på Omberg är en tidig uppgift från 1774 (Johan Abraham Gyllenhaal enligt Kilander 1990) och Widegren (1817) anförde "på Omberg och omkring Wadstena". Wahlenberg (1824) uppgav arten från "Ostgothiae in Omberg ad Rödgaßel et Mullskræerne, nec non ad St. Ullevi prope Linköping". Fältvädd växer på flera ställen på Omberg och från Rödgaßel rapporterades den under perioden 1978–1999 (Artportalen).

Bergglim *Atocion rupestre* (L.) Oxelman (*Silene rupestris* L.): I Uppland kände redan Celsius till bergglim "På berget wid Ahlsta i Börje sochn" (Gertz 1925) och Linné återgav lokalen som "in Uplandiæ *monticulo Kältingi* [Kättinge i Börje socken]. O. Celsius" (Linnæus 1745a). I Östergötland fanns den enligt Widegren (1817) "på Ramshäll". Bergglim observerades S om Karlberg i Börje socken 1994 (M. Thuresson, Artportalen), men från Ramshäll i Östergötland finns inga rapporter under de senaste 30 åren.

Idegran *Taxus baccata* L.: Celsius uppgav att idegran växte "På Gräsöön och wid Elfkarby" (Gertz 1925). Linnæus (1745b) observerade arten i Östergötland på hemväg från sin öländska och gotländska resa 1741: "På södra sidan af Omberget, war nog Böök. På wästra sidan stod, öfwer alt myken gran och någon *Taxus* eller Ide-gran". Idegran rapporterades från flera lokaler i trakterna av Karlsäter och Myrbo i Älvkarleby socken 2016 och 2018 (T. Löfgren, B. Lindblom, Artportalen). Den observerades 2004 i Idekvistmyren på Gräsö (O. Rosengren, B. Svensson, Artportalen). Arten växer på flera ställen på Omberg, även i den södra delen.

Lökgamander *Teucrium scordium* L.: Widegren (1817) uppgav lökgamander från en lokal "wid diken i Örberga", men ingen uppgift föreligger från Östergötland i Artportalen under de senaste 30 åren. Förmodligen avser Widegren Örberga socken strax S om Vadstena.

Grenigt kungsljus *Verbascum lychnitis* L.: Från "Skarpnäck vid Stockh." är denna art känd redan av Hartman (1820). Rydberg & Wanntorp (2001) anför följande: "På sina båda klassiska Sörmlandslokaler har arten funnits mycket länge, vid Tullgarn i 150 år, vid Skarpnäck i 180 år." Ett

stort antal observationer av grenigt kungsljus i Skarpnäck har rapporterats i Artportalen under de senaste åren. Arten tycks hålla sig envist kvar i sitt område från tiden före 1820.

Ärtvicker *Vicia pisiformis* L.: Ärtvicker upptäcktes i slutet av 1700-talet vid Borgberget i Tjärstad socken samt (av Gyllenhaal) nedanför Kopparverket vid Åtved (Hesselman 1938). Widegren (1817) ger följande lokaler för arten från Östergötland: "på berget Borgare-mon i Klefängen Tjärstad Socken och wid Åtvidabergs Bruk". Ärtvicker har observerats V om Groveda i Tjärstad under de senaste 30 åren och senast 2018 (Artportalen). Antalet rapporterade exemplar på denna lokal varierar från några få till över 100. Från Åtvidaberg finns inga rapporter under denna period.

Luktviol *Viola odorata* L.: Hagström (1912) omtalar ett brev till Linné den 14 maj 1764 som uppger förekomst av luktvio i Östergötland. I sitt eget interfolierade exemplar av *Flora Suecica* har Hagström sedan angett Gamla Klosterträdgården i Vadstena som lokal för denna art 1766 (enligt Hylander 1971), varifrån den också omnämns i en notis i Inrikes tidningar 1774. Det finns inga rapporter om luktvio från Vadstena klosterträdgård i Artportalen under de senaste 30 åren, men arten kan alltså växa där.

Sammanfattning

Med hjälp av Linnénätet vill vi bidra till bevarandet av så många som möjligt av de naturvetenskapligt och lärdomshistoriskt värdefulla växtplatserna i Sverige. Det nationella nätet binder samman platser och områden av stort natur- och kulturhistoriskt intresse. Det kan dessutom hjälpa oss att bevara det historiska perspektivet, eftersom mycket av florán utgör minnesmärken över vår kultur. Det finns glädjande nog talrika skyddade och vårdade platser av lärdomshistorisk karaktär i vårt land – inte minst Linnéminnen – och givetvis gäller det att rädda och skydda dessa områden. Lika betydelsefullt är det att för framtida generationer bevara de historiskt viktiga arterna på de lokaler där Elias Fries, Göran Wahlenberg och andra naturforskare för länge sedan fann och dokumenterade dem. Det är vår förhoppning att man ska kunna förankra denna idé även på myndighetsnivå och politiskt. Vi har som ett redskap för bevakandet av dessa växtplatser skapat projektet "Linnénätet" i Artportalen, och vårt hopp är att lokala botanister ser en möjlighet att lägga in fynd enligt ovanstående listor i det projektet. Vi har valt namnet Linnénätet på grund av att Carl von Linné inte enbart är en av Sveriges mest kända personer internationellt, utan även för att han är en symbol för svensk naturvetenskap och vetenskapshistoria.

Tack

Vi vill tacka Anja Rautenberg, Länsstyrelsen i Uppsala län, samt Johan Nilsson och Sebastian Sundberg, Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), för råd och handfast hjälp med att lägga upp projektet "Linnénätet" på Artportalen. Stort tack även till Tommy Tyrberg för värdefulla uppgifter om gamla växtlokaler i Östergötland, till Håkan Andersson för genomläsning av en tidig version av manuskriptet, till Ann-Mari Jönsson för översättningen av den latinska texten om kungsängslilja, till Mats Thulin för uppgifter om typifiering med linneanska populationer, och till alla fotografer som bidragit med bilder till artikeln.

Fågelstarr *Carex ornithopoda*.
Södra Sandby, Öland.
FOTO PATRIK ENGSTRÖM.

Citerad litteratur

- Almquist, E. 1929. Upplands vegetation och flora. *Acta Phytogeogr. Suecica* 1: 1–622.
- Almquist, E. 1965. *Flora Upsaliensis. Uppsalatraktens växter*. Almquist & Wiksell, Stockholm.
- Anonymus. 1760. Herbatio 3a d. 2 Junii in Protocollo wid Linnæi excursioner 1760. Handskrift i Kungliga biblioteket, Signum KB X651.
- Appelquist, W. L. 2014. Report of the Nomenclature Committee for Vascular Plants: 66. *Taxon* 63: 1358–1371.
- Berg, Å. & Uggla, A. H. 1952. Herbationes Upsalienses. Protokoll över Linnés exkursioner i Uppsalatrakten. *Svenska Linnésällskapets Årsskrift XXXIII–XXXIV*: 95–162.
- Bohman, J. 1829. *Omberg och dess omgifningar*. Linköping.
- Brummitt, R. K. 2011. Report of the Nomenclature Committee for Vascular Plants 63. *Taxon* 60: 1202–1210.
- Carlson, C. A. 1791. *Flora Strengnesensis. Ac. diss. Præs. C. P. Thunberg*. Upsaliæ.
- Celsius, O. 1735. Plantarum circa Upsaliam spontè nascentium. *Acta Literaria et Scient. Svec.* 1732: 9–44.
- Celsius, O. 1740. Tilökning på några örter, fundna i Upland, sedan Catalogus Plantarum Uplandicarum utgafs År 1732. *Svenska Wetensk.-Acad. Handl.* 1: 305–309.
- Ehrhart, J. F. 1788. Botanische Bemerkungen. *Hannoversches Magazin* 1784, 8tes Stück: 113–128.
- Ehrhart, J. F. 1790. Versuch eines Verzeichnisses der um Upsal wild wachsenden Pflanzen. I Ehrhart, J. F., *Beiträge zur Naturkunde, und den damit verwandten Wissenschaften. Fünfter Band*. Hannover.
- Fischerström, J. 1785. *Utkast til beskrifning om Mälaren*. Stockholm.
- Floderus, M. M. 1853. Pleurospermum austriacum Hoffm., en ny Svensk växt. *Bot. Notiser* 1853: 177–179.
- Fries, Th. M. 1882. Våriljor på kalljord. *Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift* 1882: 165–173.
- Fries, Th. M. 1909. *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné*. Första afdelningen, del III. Aktiebolaget Ljus. Stockholm.
- Genberg, E. 1992. *Östergötlands flora. Andra upplagan utg. av Folke Lind*. SBT-förlaget, Lund.
- Gertz, O. 1919. Caroli Linnæi Flora Kofsöensis 1731. *Bot. Notiser* 1919: 85–93.
- Gertz, O. 1925. Olof Celsius d.ä. och hans fyndortsuppgifter i Flora Uplandica. *Bot. Notiser* 1925: 113–149.
- Gertz, O. 1928. Några anteckningar rörande växter ur Olof Celsius och Johan Leches herbarier. *Bot. Notiser* 1928: 348–356.
- Hagström, J. O. 1912. *Brev från Johan Otto Hagström till Carl von Linné 1756–76*. I: *Bref och skrivelser*, vol. 1:6 (1912): 252–293.
- Hagström, J. O. 1993. *Brev från Johan Otto Hagström, Provincial Medicus i Östergötland till Kongl. Collegium Medicum åren 1755–1785*. Östergötlands Medicinhistoriska Sällskap, Linköping.
- Hagström, J. O. 1997. "Wälborne Herr Archiater ...". *Johan Otto Hagströms brev till Abraham Bäck 1747–1791*. Östergötlands Medicinhistoriska Sällskap. Linköping.
- Hartman, C. J. 1820, 1832. *Handbok i Skandinaviens flora, innefattande Sveriges och Norriges vexter, till och med mossorna*. Stockholm.
- Hesselman, B. 1938. Ombergs kärnväxtflora. *Svensk Bot. Tidskr.* 32: 1–88.
- Heubl, G. R. 1984. Systematische Untersuchungen an mitteleuropäischen *Polygala*-Arten. *Mitt. Bot. Staatssamml. München* 20: 205–428.
- Hjelmqvist, H. 1951. Några protokoll från Linnés exkursioner i Uppsala-trakten. *Bot. Notiser* 1951: 255–273.
- Holmgren, A. F. 1851. Ombergs Phanerogamer och Ormbunkar, upptecknade af ... *Bot. Notiser* 1851: 186–187, 193–211, 225–250.
- Hulth, J. M. 1924. Om handskrifterna till Linnés Flora Kofsöensis. *Sv. Linnésällsk. Årsskr.* VII: 62–67.
- Hylander, N. 1943. Die Grassameneinkömmlinge schwedischer Parke mit besonderer Berücksichtigung der *Hieracia silvaticiformia*. *Symb. Bot. Upsal.* VII(1): 1–432.
- Hylander, Nils 1971. Prima loca plantarum vascularum suecicae. Förvildade eller i senare tid inkomna växter. *Svensk Bot. Tidskr.* 64 Suppl. Sid 99.
- Hylmö, B. 1993. Oxbär, *Cotoneaster*, i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 87: 305–330.
- Jarvis, C. 2007. *Order out of Chaos. Linnaean Plant Names and their Types*. The Linnean Society of London & Natural History Museum, London.
- Jonsell, L. (red.) 2010. *Upplands flora*. SBF-förlaget, Uppsala.
- Krok, T. O. B. N. & Almquist, S. 2013. *Svensk flora. 29:e uppl., omarbetad av L. Jonsell och B. Jonsell*. Liber Utbildning AB, Stockholm.

- Kilander, S. 1990. Bröderna Gyllenhaal botaniserade inte endast i Västergötland. *Svensk Bot. Tidskr.* 84:199–213.
- Liljeblad, S. 1798. *Utkast til en svensk flora. Andra Uplagan*. Upsala.
- Linder, J. 1716. *Flora Wiksbergensis*. Stockholm.
- Linnæus, C. 1745a. *Flora Svecica*. Lars Salvius, Stockholm.
- Linnæus, C. 1745b. *Öländska och Gothländska Resa på Riksens Högloflige Ständers befallning förrättad Åhr 1741*. Stockholm, Upsala.
- Linnæus, C. 1753. *Herbationes Upsalienses*. Ac. diss. Resp. A. N. Fornander. Upsaliae.
- Linnæus, C. 1755. *Flora Svecica. Editio secunda*. Lars Salvius, Stockholm.
- Linné, C. von. 1761. *Fauna Svecica. Editio altera*. Lars Salvius, Stockholm. (Floræ Svecicæ Novitiæ, sid. 557–558)
- Linné, C. von (+). 1888. *Vita Caroli Linnæi. Spolia botanica*. I Carl von Linnés ungdomsskrifter samlade af Ewald Åhrling, utg. af Kungl. Vetensk.-Akad., Första serien. Stockholm.
- Lut, C. J. 1769. *Flora Åkeröensis*. Ac. diss. Præs. C. von Linné. Upsaliae.
- Manktelow, M. 2001. Linnés Hammarby – ett blommande kulturarv. *Svensk Bot. Tidskr.* 95: 251–313.
- Manktelow, M. 2008. Teaching botany inspired by Linnaeus – is it possible? *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 29: 117–147.
- Martinsson, K. & Ryman, S. 2007. Hortus Rudbeckianus: An enumeration of plants cultivated in the Botanical Garden of Uppsala University during the Rudbeckian period 1655–1702. Uppsala: *Acta Universitatis Upsaliensis*.
- Nelson, A. 1926. Johan (Hans) Brauner. *Svenskt biografiskt lexikon Bd 6*, s. 115.
- Nordstedt, O. 1920. Prima loca plantarum suecicarum. Första litteraturuppgift om de i Sverige funna vilda eller förvildade kärlväxterna. *Bilaga till Bot. Notiser* 1920. Lund.
- Roberg, L. 1727. *Dissertatio physica Græs-Oeae repræsentans*. Ac. diss. Resp. Adam Werner. Upsaliae.
- Rudbeck, J. O. [eg. C. Linnæus] 1731. *Dissertatio botanica de planta Sceptum carolinum dicta*. Ac. diss. Præs. L. Roberg. Upsaliae.
- Rudbeck, O. d.y. 1707. *Exercitium Academicum de Hedera*. Ac. diss. Resp. J. Ludenius. Upsaliae.
- Rydberg, H. & Wanntorp, H.-E. (red.) 2001. *Sörmlands flora*. Botaniska Sällskapet i Stockholm.
- Rydén, M. 2000. Växternas namn. *Svensk Bot. Tidskr.* 94:170–172.
- Sernander R. 1948. *Uppsala Kungsäng*. Utgiven av Gustav Sandberg. Almqvist & Wiksell. Uppsala.
- Skottsberg, C. 1960. Pehr Kalms brev till Friherre Sten Carl Bielke. *Skrifter utgivna av svenska litteratursällskapet i Finland* 382.
- Sundberg, S. m.fl. 2011. Våtmarker. Bevarande av våtmarker – hur ska vi göra? I: Almstedt, M. m.fl. (red.), *Naturvårdskedjan – för en effektivare naturvård*, kapitel 5, 245–286. Centrum för Biologisk Mångfald, SLU, Uppsala.
- Söderberg, D. H. 1771. *Pandora et Flora Rybyensis*. Ac. diss. Præs. C. von Linné. Upsaliae.
- Thedenius, K. F. 1871. *Flora öfver Uplands och Södermanlands fanerogamer och bräkenartade växter*. Stockholm.
- Thulin, M. & Ryman, S. 2003. Proposal to conserve the name *Mespilus cotoneaster* (Rosaceae) with a conserved type. *Taxon* 52: 371–372.
- Tikhomirov, V. N. 2013. Proposal to conserve the name *Polygala vulgaris* (Polygalaceae) with a conserved type. *Taxon* 62: 1339–1340.
- Tiselius, D. 1723. *Uthförlig Beskrifning Öfwer Den stora Swea och Giötha Siön Wätter Til des Belägenhet Storlek och Märkwärdiga Egenskaper; samt Anmärkningar och Berättelser Om några uthi och omkring Siön belägna Öjar Nääs Berg och Strömar; med mera som värdt är at i ackt taga*. Upsala.
- Wahlenberg, G. 1820. *Flora Upsaliensis*. Upsaliae.
- Wahlenberg, G. 1824. *Flora Svecica enumerans plantas Sveciæ indigenas. Pars prior*. Upsaliae.
- Wallman, J. H. 1813. *Flora Ostrogothica. Enchiridion ad Excursiones Botanicas. Pars Prior*. Manuskript i Stiftsbiblioteket, Linköping 1929:1, 185 + 9 s.
- Widegren, P. D. 1817. *Försök till en ny beskrifning öfver Östergöthland*. Linköping.
- Wikström, J. E. 1824. Bidrag till kännedomen om sällsyntare Växters geographiska utbredning inom Sverige. *Kongl. Vetensk.-Acad. Handl.* 1824: 439–461.
- Zhang, L. 1983. Vegetation ecology and population biology of *Fritillaria meleagris* L. at the Kungsängen nature reserve, eastern Sweden. *Acta phytogeographica Suecica* 73.

E-post-adresser till författarna:

Mariette Manktelow
mm@florahistorica.se

Jan Thomas Johansson
janthomas.johansson@bahnhof.se

Kontaktuppgifter till floraväktarsamordnarna

AB län Jan Andersson
Nybodagatan 5, 171 42 Solna
jan@bsis.org 070-674 68 39

C län Mora Aronsson
Övergrans kyrkväg 8, 746 93 Bålsta
mora.aronsson@habonet.net 070-668 26 82

D län Bo Karlsson
Måsvägen 26, 641 93 Katrineholm
bovil@telia.com 0150-391 97

Eva Grusell
Horn Sköthagen 9, 611 93 Nyköping
eva.grusell@icloud.com 070-544 45 31

Styrelse från juli 2019

Ordförande
Magdalena Agestam
08-649 15 69

Vice ordförande
Jan Andersson
070-674 68 39

Sekreterare (sekr@bsis.org)
Yolanda Karlsson
0720-26 59 41

Kassör (kassa@bsis.org)
Måns Persson
073-588 22 27

Ledamöter
Anders Erixon 0730-25 09 55
Henry Gudmundson 08-712 80 45
Lennart Iselius 070-885 92 83
Birgitta Sang 073-892 48 63

Alla nås per epost via
fornamn@bsis.org

Styrelse från juli 2019

Ordförande Sebastian Sundberg
sebastian.sundberg@slu.se
0702-31 77 85

Vice ordförande Karin Wiklund
karinwiklund@telia.com
072-565 96 12

Sekreterare Anneli Sandström
anneli_sandstrom@hotmail.com
0706-21 70 04

Kassör Håkan Lernefalk
hakan.lernefalk@gmail.com

Ledamöter Mora Aronsson
mora.aronsson@habonet.net
070-668 26 82

Anders Jacobson
Anders.Jacobson@slu.se
070-432 29 87

Sofia Lundell
sofia_sian@hotmail.com

Christina Pörschke

Johanna Sköld
johanna.skold@skola.uppsala.se
0705-53 63 40

Ingvar Sundh
ingvar.sundh@telia.com
070-383 30 63

Daphne

ÅRGÅNG 30:1 2019

Innehåll

- 1 Ordföranden har ordet – *Sebastian Sundberg*
- 2 Linnénätet i Södermanland, Uppland och Östergötland
– *Mariette Manktelow & Jan Thomas Johansson*
 - 8 Kategori 1: Typlokaler
 - 11 Kategori 2: Första svenska fynd
 - 19 Kategori 3: Andra viktiga historiska lokaler

Omslag: Nässelsnärja *Cuscuta europaea*. Foto Patrik Engström.